

УДК 070:82-92:141.7(38): "312"

ВОЇН І МИРОТВОРЕЦЬ — РІВНІ У СЛАВІ (ПОРІВНЯННЯ ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ І СУЧАСНОЇ ПУБЛІЦИСТИЧНОЇ ДУМКИ)

Галина Гевків

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Проаналізовано ставлення суспільства до проблеми війни і миру і до її безпосередніх учасників: воїнів та миротворців. Проведено порівняння слави хороброго воїна у Давній Греції і миротворця у теперішньому світі. Аналізуючи давньогрецьку і сьогодишню публіцистичну думку, досліджуються ціннісні орієнтації сучасної людини.

Ключові слова: війна, мир, світогляд, Давня Греція, подвиг, герой, виклик, публіцистика, світопорядок.

Серед величезної кількості факторів, які спричинюють ту чи іншу дію людини, далеко не останніми є бажання слави, прагнення здобути собі "добре ім'я", стати героєм в очах оточуючих. Шлях здобуття слави, який обирає переважуюча частина громади, залежить від суспільних уявлень та стереотипів. Люди здебільшого рухаються за напрацьованими схемами, повторюють відомий і очевидний сценарій. Для того, щоб стати героєм, треба вчинити щось, що оточуючі цінують і хвалять, що вони вважають важливим і достойним. В різний час шлях до слави є різний: стежка війни переходить у стежку миру, обдаровуючи славою за досягнення зовсім іншого гатунку. Воїн і миротворець, яких за жодним законом логіки не можна поставити поруч, зрівнялися з часів Давньої Греції і до наших, що відображено у стародавній і сучасній публіцистичній думці.

У суспільстві Давньої Греції війна була одним із найважливіших елементів буття. Для античної людини війна була символом і основою світопорядку, імітуванням божественних дій; війна долала хаос і впорядковувала космос. Конфлікти і війни, які виникали в соціумі, були виконанням світового закону, не залежали від волі людини. М. Еліаде пише: "Будь-який мирський відповідальний вчинок, який має конкретну мету, є для архаїчного світу ритуалом. ...Битви, конфлікти, війни, найчастіше, є ритуальними, вони завжди знаменують якийсь епізод з космічної чи сакральної драми. В жодному разі не можна пояснити війну чи поєдинок раціональними мотивами" [7; 42]. Людина отримувала свою, заздалегідь визначену, долю і була вимушена використовувати всі шанси, які доля їй давала. Зразки поведінки, взяті з міфічних сюжетів, штовхали

особу до демонстрації фізичної сили, до утвердження себе через військову перемогу.

За таких умов, якщо ти не правитель, не філософ, не поет і не оратор, ти можеш здобути славу тільки на війні. В реальності древніх греків війна дає можливість окремій особистості якщо не стати богом, то максимально наблизитись до божественного статусу, закріпити своє ім'я в часі, здійснити подвиг і здобути славу. Слава, здобута на війні, спроможність на подвиг — це не персональне досягнення, яке відсилає нас до особи героя, а справжнє “явище”, маніфестація істинного буття, експліцитна характеристика етосу, який, кинувши виклик своєму минушому емпіричному існуванню, переміг себе і свій тваринний страх, здолав супротивника і цим обезсмертив своє ім'я. Значний військовий подвиг надає людському життю впорядкованості, а якщо життя на війні обірвалося, воно стає ідеально довершеним, повним, закінченим, і при цьому продовжує себе у славному імені героя.

Справжнє життя — це життя героя після смерті. Саме тому славна загибель на війні є почесною і бажаною; вона зберігає ім'я людини в пам'яті нащадків, наближає особу до сакрального та істинного. В цьому контексті стають зрозумілими культ героїв і феномен самопожертвування на війні. Воїн імітує подвиги героя чи божества, прагнучи наблизитись, навіть ціною власного життя, до ідеалу. Як зазначає А. К. Нефедкін, бойова етика греків була спрямована на здобуття слави, а уникання бою вважалось соромом. Знатні воїни з огляду на свій статус і задля підтримання репутації повинні були битися в авангарді [5; 88]. Якщо ти відступиш чи виявиш страх, то можеш зганьбити весь свій рід. Ім'я — це найцінніше, що ти маєш; пам'ять нащадків — те, що продовжує тебе у віках. Слабкодухість на полі бою, нездатність гідно виконати покладений на тебе обов'язок — це безчестя, яке завжди лежатиме тінню на тобі і на твоїх нащадках. Життя поруч з такими пріоритетами не коштує дорого, слава і честь значно важливіші.

Воїнів, які загинули хороброю смертю на війні, ховали так пишно, як тільки можна було, віддаючи їм належну шану. Ось як описує історик Фулідій поховання античних воїнів, які стали першими жертвами Пелопоннеської війни: “Тієї ж зими афіняни здійснили за звичаєм пращурів і від імені держави урочисту церемонію поховання воїнів, які загинули першого року війни. Останки загиблих за три дні до поховання, за звичаєм, виставляються в розбитому для цього шатрі, і кожен приносить своєму ближньому дар, який забажає... Поруч з гробами несуть при похованні одне накрите килимом порожнє ложе для зниклих безвісти, тіла яких після битви не можна було знайти і поховати. Загиблих ховають у державній гробниці, яка знаходиться в найкрасивішому передмісті Афін... Коли останки віддано землі, людина, яка займає найвище становище за свій високий розум і видатні заслуги, виголошує на честь загиблих сміливців належне похвальне слово” [6; 245]. Про такі прощальні промови над гробом відомо дуже мало [3; 58]. Проте ми можемо уявити, якими художніми і публіцистичними вони були, коли описували і славили померлих героїв, які здійснили найбільший з можливих подвигів — подвиг військовий. Відомий також обряд тризни на честь загиблих воїнів, який згодом перетворився на гладіаторські бої із зображенням військових баталій і славних перемог. Ці обряди експлікують пошану і пам'ять, що їх античні греки віддавали своїм безсмертним героям.

Людина не може зрестися війни, як не може уникнути власної долі. За уявленням греків, власне дуалізм війни і миру робить людину людиною, а світ світом. Емпедокл діючими силами світобудови вважав Любов і Ненависть. Бог Деміург у нього — цілісна опозиція “війна-мир”. З тих протиріч, що містяться в цій опозиції, війна є негативним началом, яке несе в собі тотальне заперечення. Але це заперечення одночасно є творчим началом, оскільки знищуючи вже існуюче, війна звільняє місце для нового акту творення. Тож космічне творення і руйнування по чергово змінюються, утворюючи замкнутий цикл. Все рухається, але при цьому нічого суттєво не змінюється, все залишається на своїх місцях. Від цього вічного руху загальна картина світу нічого не втрачає і не отримує нічого нового. Виходячи з цього, земні війни є відображенням епізодів космічної чи сакральної драми, вони означають справдження закону, який панує у всесвіті.

Для людини це є одкровенням норм буття, *modus vivendi*, який годі змінити. Що правильніша людина, то охочіше вона кориться законам, з більшою наснагою вступає в полемос, бо лише в боротьбі, у війні виявляються якості, сила й розум найкращого. М. Мамардашвілі пише щодо цього: “Всередині полемічного існування, в полемосі, в поєдинку з собою або з буттям знаходяться люди; і цим визначається і вирішується, хто раб, а хто вільний. Війна розкидає всіх по результируючих нішах. Ось цей — він виявився рабом, не захотів вмирати; а вільний — готовий померти, він витримав ризик цієї готовності” [4; 58]. Отож життя завжди і скрізь ставить перед людиною вибір: воїн чи боягуз. У древній Греції це питання звучало дуже конкретно, від рішення залежала слава, а з нею і сенс буття.

Джон Кеннеді якось сказав: “Мир — це щоденний, щотижневий, щомісячний процес, який поступово змінює думки, повільно долає старі бар’єри, тихо зводить нові споруди”. Не забуваймо також того, що в миру є будівничі, які працюють задля його повільного поширення і зростання. Ці будівничі називаються миротворцями, героями миру. В сучасних світових ЗМК кожна велика акція за побудову миру дістає широкий розголос і всебічне обговорення. Героями журналістських матеріалів часто є люди, які дбають про можливості встановлення миру на Землі. Якось на міжнародній сторінці веб-сайту німецького журналу “Spiegel” з’явилася стаття з великими світлинами, в якій йшлося про те, що відома співачка Мадонна усиновила маленьку сирітку з конфліктної території в Африці. Слідом за нею багато інших світових зірок оголосили про свій намір боротися з бідністю, долати відчай і працювати задля досягнення тривалого міжнародного миру [12]. Бачимо, що сучасними героями є вже не воїни, як це було в древній Греції, а ті, хто намагаються припинити війни, тобто забрати у солдатів будь-яку можливість здобути славу, — миротворці. Справді, миротворці — герої нашого часу, а той, хто уславився в інший спосіб (актори, співаки, члени королівських родин та ін.), обов’язково вважає за потрібне зробити свій вклад у побудову мирного життя на Землі.

Сучасні світові ЗМК несуть ідеї миротворців до всіх людей, надаючи їм ефірний час чи друковане поле, беручи в них інтерв’ю і розповідаючи світові про їхні вчинки. Жодна значна акція в області миру не залишається без уваги журналістів і це, безумовно, правильно. Бо ж публіцистика не просто відображає стан і думки суспільства, а ще й формує моральні принципи, ціннісні орієнтації. Публіцистика — це велика сила, яка може служити різним началам. Дуже

довго вона служила пропаганді війни, аж допоки не дійшла до протилежного — пропаганди миру. ЗМК роблять миротворців популярними, тим самим пропагують працю заради миру у світі. Погодимося з кореспондентом газети “Washington Post”, який написав: “Кожне покоління має свої способи активності. Ниніше покоління живе в інформаційному світі, у світі online. Тому ідеї миру варто розповсюджувати саме в цій сфері, тут це матиме найбільший ефект” [10; 27]. Ефект, безумовно, відчутний. Можна сказати, що ЗМК вдалося нав’язати людям стереотип, чи то утвердити думку, що слава не здобувається на війні, її можна заслужити тільки у сфері побудови миру. Таке переконання стимулює людей до відповідних вчинків і якостей: терпимості, милосердя, стриманості, толерантності, благочинних акцій, взаємодопомоги та ін.

Щоправда, цілісна картина світу, яку зображають сучасні ЗМК, не є у своїй основі доброю чи принаймні продуманою. В журналістиці та мас-медіа “панує культ випадку, тобто надмірно переважає констатуюча, описова, відображальна функція, до того ж — негативістського змісту” [1; 30]. Аудиторія отримує описи вбивств, замахів, військових конфліктів, вуличних сутичок та інших негативних явищ. Але при цьому жоден вбивця чи терорист не отримує слави чи доброго іміджу. Хоча трапляються спроби описати тероризм як героїзм. Німецький журнал “Spiegel” опублікував статтю під назвою “Як бабуся стала терористкою”, в якій ішлося про 72-річну палестинку, яка підірвала себе на автобусній зупинці в Єрусалимі. Дев’ятеро її дітей і сорок онуків святкували цю подію цілий тиждень. Вони вірять, що бабуся віддала своє життя за добру справу: “Вона зробила це, щоб звільнити нас від зазіхань Ізраїлю і щоб її нащадки жили в мирі” [8; 23].

Такий погляд на мир, на спосіб його встановлення і на героїзм, безумовно, є. Але він серед меншості, світова спільнота називає його “тероризмом”, морально засуджує і кримінально карає. Історія не знає випадків, коли дії терористів призвели хоча б до якогось нетривалого миру, а також не визнає терористів героями. Терористичні акти лише поглиблюють конфлікт, заводять його у безвихідь, спричиняють хаос, бо ж смерть невинних людей не має пояснення чи виправдання. Війна передовсім є насиллям, активною демонстрацією сили. Як зазначає С. Вейль: “Сила є таким собі феноменом, який перетворює на предмет, на річ будь-кого, хто опиняється в полі її дії. Того ж, хто потрапляє під удар, вона перетворює на річ буквально: була людина, залишився труп” [2; 250].

Що стосується міждержавних воєн, то їхні причини визначив ще Фукідід. Він прийшов до загального висновку, що застосування сили є основою поведінки сильнішого, а війна — природній, нормальний стан відносин між державами, який випливає з людської природи, з її ірраціонального потягу до надлишкового багатства, який власне й спонукає держави нарощувати силу. “З давніх-давен так вже є на світі, що слабший повинен підкорятися найсильнішому... роздуми про справедливість ще нікого не змусили пропустити нагоду збільшити своє майно за допомогою сили” [6; 245]. Фукідід визначає три найважливіші мотиви, які змушують держави підкоряти собі сусідів силовим шляхом: безпека чи страх, повага або честь, а також вигода [6; 217]. Послугуючись логікою Фукідіда, можемо дійти цікавого висновку, що війна буде постійним супутником держав аж до того часу, поки держави будуть вдаватися до сили і водночас боятися її. З цього приводу наведемо прекрасний вислів борця за мир Джимі Хендрікса: “Коли сила любові здолає любов до сили, тоді світ

пізнає мир”. Публіцистика здатна наблизити цей омріяний момент; вона має вплив на людей усіх націй, усіх релігій і всіх професій. Славлячи миротворців, журналісти показують своїй аудиторії гідний приклад для наслідування, а також проєктують мирну модель розвитку світової спільноти.

Мешканці античного полісу брали до рук зброю не лише з міркувань безпеки чи вигоди, але й задля нагоди виявити мужність і отримати за це відповідні почесті. Можливість здійснення подвигу і отримання винагороди за них була чи не головною мотивацією. Саме про це говорив Перікл, звертаючись із промовою до афінян: “Що охочіше ми приймемо виклик, то менш лютим буде напад ворогів. Пам’ятайте, що там, де великі небезпеки, там і найбільші почесті місту і окремо кожному громадянину” [6; 283]. Цей приклад дає нам змогу побачити, яке уявлення мали греки про війну, про виклики, на які вона змушувала давати відповіді. Ці виклики вважалися благородними і неминучими, вони були частиною божественного задуму. Фукідід війну і мир уявляє нероздільним цілим, без війни він не бачить міцного миру, втеча від війни заради миру не дасть бажаного спокою і радості, тому “доблесні люди, коли їхні права порушено, міняють мир на війну і тільки досягнувши сатисфакції, повертаються до миру. Той, хто уникає війни заради утіх миру, мабуть, не знатиме радості спокою” [6; 266]. Навіть більше, саме любов до миру може стати потужним спонукальним мотивом до війни: “...голосуйте за війну, не давайте труднощам застрахати себе, але прагніть чимраз тривалішого миру після війни. Бо, передовсім, оголосивши війну, ви швидше досягнете надійного миру, а відмовлятися від війни з любові до миру не є безпечно” [6; 269].

Тож бачимо, що навіть до миру греки не бачили жодного іншого шляху, окрім війни. В сучасному світі все змінилося. Мабуть, люди зрозуміли, що стежка війни не може привести до миру і що слава воїна не є шляхетною. Саме тому більшість світових ЗМК у наш час активно висвітлюють і пропагують миротворчу діяльність. Мир став шляхом до кращого життя, а не метою, про яку тільки й можна гадати, наскільки вона далеко. Зрештою, ще Мартін Лютер Кінг казав: “Мир не є тією далекою метою, до якої ми прагнемо, а засобом, що нас до тієї мети приведе”.

Звернімо наш погляд знову на сучасного миротворця. В Інтернеті існують десятки сайтів, присвячених героям миру. Важливо те, що журналісти вживають саме це словосполучення — “герої миру”. Ось імена кількох із таких сайтів: *peaceheroes* (герої миру), *peaceonearthheroes* (герої миру на землі), *CultureOfPeaceHeroes* (герої культури миру). На цих веб-сторінках можна знайти інформацію про життя і подвиги мільйонів людей, які працювали і зараз працюють задля миру. Серед них є політики, письменники, громадські діячі, журналісти, люди відомі й невідомі. Імена, які зустрічаються найчастіше, це: мати Тереза, Іван Павло II, Мартін Лютер Кінг, Махатма Ганді, принцеса Діана, Кофі Анан, Опра Вінфрі. Ці та інші імена “героїв миру” часто з’являються у пресі, їх цитують, славлять і хвалять. Ось яка велика зміна сталася у свідомості людей з розвитком ідеї міжнародного миру: не воїни є найславетнішими героями, а миротворці.

Наведемо мотивацію, знайдену на веб-сайті “героїв культури миру”: “Цей веб-сайт присвячений мільйонам відомих і невідомих героїв за культуру миру. У світі є ціла армія звичайних людей, які створюють великі і малі речі, щоб зробити цю планету мирною. Ми сподіваємося, що висвітлення життя і

вчинків героїв миру дасть натхнення і надію тим, хто прагне кращого світу, щоб вони продовжували вірити і працювати задля такого світу, про який ми мріємо. Разом ми можемо це зробити. Будь героєм культури миру. Кожне зусилля задля кращого світу має велике значення” [13]. Робимо висновок, що миротворець — це не просто герой, а ще й герой романтичний, ідеал благородної поведінки. Настрій справедливих і правильних вчинків, що у Давній Греції був притаманний воїнам, тепер оповив героїв миру.

Не можемо не згадати Нобелівську премію Миру, яку присуджують з 1907 року і яку багато світових каналів і періодичних видань називають найпрестижнішою. Зокрема так її назвав Оксфордський словник історії XX століття [11; 372], що вважається дуже високою оцінкою. Загалом у світі є понад 300 премій за досягнення в галузі миру — цифра, яка прирівнюється до кількості військових нагород. Цей факт дає нам право констатувати, що правила гри змінилися.

Кардинально змінилися також і запитання, на які дають відповіді публіцисти давньогрецькі і сучасні. В античні часи це були запитання: “Чому війна неунікна, а мир неможливий?”, “Як перемогти у війні?”. Запитання нашого часу приблизно такі: “Як досягнути міжнародного миру?”, “Як примирити воюючі сторони?”, “Яким чином прислужитися ідеї миру?” В сучасній війні перемогти неможливо, як і не можна у ній програти. Врешті-решт, кожний конфлікт закінчується потребою примирення і самим примиренням у найкращому випадку. Сучасні солдати не стають героями, незважаючи на пропаганду цієї професії, наприклад, у США чи в Ізраїлі. Коли преса говорить про загиблих солдатів, то називає здебільшого цифри з метою спонукати людей до осмислення ціни вирішення суперечок шляхом війни. Смерть солдата вважають горем, а не честю; його нація віддає йому належну пошану, але не як безсмертному сміливцю, а як безглуздо втраченому життю.

Приклад нещодавніх і сьогоднішніх міжнародних конфліктів і їх вирішень доводить, що воюючі сторони прагнуть миру, яким пекучим не був би конфлікт. Принаймні, цього щиро хочуть мирні мешканці, життя яких безпосередньо перебуває під загрозою, а держави офіційно декларують своє бажання досягнення тривалого миру у світі. Сучасними героями стають ті, кому вдається цього миру досягнути. Наведемо думку ізраїльської газети “Haaretz”: “Перемогу в сучасних конфліктах і геройську славу здобувають не завдяки вдалому силовому наступу, не через знищення ворога чи захоплення контролю над територіями, а завдяки досягненню мудрого порозуміння з іншою воюючою стороною” [9; 14]. І до віднайдення цього порозуміння докладає зусилля більшість світових публіцистів, які за своєю суттю самі є миротворцями.

Зміни в напрямку до миру відбуваються навіть на ринку розваг. Ідея мирного співіснування притаманна багатьом фільмам, популярній музиці, розважальним програмам, навіть комп’ютерні ігри відкривають нові можливості миротворчої пропаганди. Так студенти Carnegie Mellon University створили гру “Миротворець” [14]. Основа гри — це симуляція Палестино-Ізраїльського конфлікту. Гравець може виступати в ролі політика, терориста, генерала чи солдата будь-якої зі сторін; він має змогу укласти угоди, проводити розвідку, військові операції та ін. Але найцікавіше — це завдання, яке стоїть перед гравцем: знайти порозуміння з ворогом, досягти миру демократичним шляхом. Успішно виконати таке завдання дуже важко, оскільки гра містить в собі чимало реальних

перешкод; щоб перемогти, треба діяти виважено, помірковано, мудро і навіть хитро. “Миротворець” зацікавив світову пресу, яка назвала цю гру “надією у світі розваг”, “початком вирішення реального конфлікту”, “шансом для кожного стати миротворцем-героєм”. Зараз над цією грою працює команда професіоналів, які ставлять перед собою завдання створити у грі все необхідне для широкої популярності. Гадаємо, що таке модулювання дійсності на гру, яке бачимо у “Миротворці”, допоможе людям мислити лише мирними категоріями, шукати мирних розв’язань для будь-якої ситуації. Міжнародний мир залежить від кожного мешканця нашої планети, від усвідомлення нагальної потреби миру й толерантного ставлення людей один до одного. “Мир приходить зсередини. Не шукай його зовні”, — це слова Сідхартхи Гаутами.

Воїн Давньої Греції не мав жодної іншої змоги здобути славу і стати героєм, окрім як хоробро битися. Із вище наведених аргументів і фактів ми можемо зробити висновок, що сучасний світ, сучасні ЗМК скеровують людину на здійснення подвигів зовсім іншого кшталту. Допомогти тим, хто страждає, примирити тих, хто ворогує, об’єднати всіх людей спільним прагненням миру — це сучасні способи здобуття слави. Ця зміна в уявленнях про героя потребувала, як бачимо, багато часу. Найважливіше для нас те, що до неї доклалися світові ЗМК; навіть можемо припустити, що, як результат, саме їм ми завдячуємо можливістю такої зміни. “Людей легше скерувати до бійки, в якій вони можуть вивільнити свої пристрасті, аніж налаштувати їх на терплячу працю задля миру”, — сказав Андре Жід і, безумовно, мав рацію. Але бачимо, що цілеспрямована роз’яснювальна і пропагандистська робота дала свої результати. Воїн і миротворець досягли однакового соціального статусу, вони стали героями, рівними у своїй славі.

1. *Лось Й.* Бачити великі істини (Публіцистика і тенденції розвитку світу) // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. журналістика. — 2001. — Вип. 21.
2. *Вейль С.* “Илиада”, или поэма о Силе // Новый мир. — 1990. — Ч. 6.
3. *Винничук Л.* Люди, нравы и обычаи древней Греции и Рима. — М., 1988.
4. *Мамардашвили М. К.* Философские чтения. — СПб., 2002.
5. *Нефедкин А. К.* Основные этапы формирования фаланги гоплитов // Вестник древней истории. — 2002. — Ч. 1.
6. *Фукидид.* История // Историки античности. — М., 1989.
7. *Элиаде М.* Миф о вечном возвращении. — М., 2000.
8. *Bednarz Dieter.* Wie eine Großmutter zur Terroristin wurde // Spiegel. — 2006. — 24 Nov.
9. *Benziman Uzi.* War Games // Haaretz. — 2005. — 25 Aug.
10. *Musgrove Mike.* Video Game World Gives Peace a Chance // Washington Post. — 2006. — 16 Oct.
11. *Palmowski Jan.* Oxford Dictionary of Twentieth Century World History. Oxford University Press, USA. 1997.
12. *Thielke Thilo.* Stars Discover Ultimate Thrill in Africa // www.spiegel.de/international. — 2006. — 29 Nov.
13. www.cultureofpeace.com. — 2006. — 23 Nov.
14. www.peacemakergame.com. — 2007. — 13 Jan.

**WARRIOR AND PEACEMAKER — EQUAL IN THEIR GLORY
(COMPARING ANCIENT GRECIAN
AND TODAY'S PUBLISTICAL THOUGHT)**

Halyna Hevkiv

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Street 1, 79000, Lviv, Ukraine*

Tel. office: (032) 296-47-75

E-mail: journft@franko.lviv.ua

An object of the analysis is the attitude of society to war and peace problem and to its direct participants — warriors and peacemakers. The article compares warrior's glory in ancient Greece and peacemaker's glory in modern world. Analyzing ancient Grecian and today's publicist thought nowadays person's value orientations have been studied.

Key words: war, peace, world outlook, ancient Greece, exploit, hero, challenge, publicism, world order.

Стаття надійшла до редколегії 21.02.2007

Прийнята до друку 5.03.2007